

تحلیل مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت و تأثیر آن‌ها بر عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان جیرفت)

صالح شاه‌رخ‌ی ساردو*

دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی دانشگاه یاسوج

آیت‌اله کرمی

دانشیار گروه اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه یاسوج

چکیده

برنامه‌های اعتبارات خرد از رهیافت‌های مهم فقرزدایی در سال‌های اخیر است که با ایجاد و گسترش فعالیت‌های درآمدزا به‌ویژه برای زنان کم‌درآمد، توسعه جوامع محلی را تسهیل می‌کند. نقش مشارکت و مؤلفه‌های پیش‌برنده آن، بر بهبود عملکرد صندوق اعتبارات خرد غیرقابل‌انکار است. جامعه آماری پژوهش را، اعضاء صندوق‌های اعتباری خرد زنان در بخش مرکزی شهرستان جیرفت تشکیل دادند ($N=125$)، که با توجه به محدود بودن حجم نمونه به‌صورت سرشماری مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه محقق ساخته‌ای بود که روایی آن به‌وسیله متخصصان مربوطه و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت (۰/۷۱ تا ۰/۹۲). به‌منظور بررسی و برازش متغیرهای نهفته و آزمون فرضیه‌های پژوهش، از روش مدل‌سازی معادله ساختاری با نرم‌افزار LISREL_{ver8.54} استفاده شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی، پایایی و برازش متغیرهای نهفته پژوهش را تأیید کرد. نتایج مدل‌سازی معادله

* نویسنده مسئول

ساختاری، نیز نشان داد که، ضریب‌های مسیر استاندارد شده، بین مؤلفه‌های سیاستی-حمایتی ($t=4/13, \gamma=0/40$)، آموزشی ($t=3/70, \gamma=0/30$) و اجتماعی ($t=2/01, \gamma=0/32$) اثر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی دارند. همچنین ضریب تبیین نشان داد که، ۶۶ درصد از تغییرات واریانس دیدگاه زنان در مورد عملکرد صندوق‌های اعتباری خرد، توسط پیش برنده‌های مشارکت تبیین می‌شود. براساس نتایج این پژوهش، توصیه می‌شود از همان ابتدای راه‌اندازی تا واگذاری امور صندوق به مردم محلی، از مشارکت و نظرات خبرگان، معتمدین محلی، تسهیل‌گران زن و کارآفرینان زن موفق کمک گرفته شود، تا بتوان عملکرد صندوق‌های اعتباری مورد مطالعه را در تمام ابعاد بهبود بخشید.

واژگان کلیدی

صندوق اعتباری خرد زنان؛ مشارکت؛ مدل‌سازی معادلات ساختاری؛ شهرستان جیرفت.

مقدمه

بانوان از مهم‌ترین عوامل اساسی در حفظ و رونق اقتصادی و نیز پایداری جوامع روستایی هستند (وفایی و ترکارانی، ۱۳۹۳: ۱۲۰). از زنان روستایی به‌عنوان عناصر فعال روستا در جهان نام برده شده‌است. آمار و ارقام بالای مشارکت زنان در فعالیت‌های تولیدی گواهی بر این مطلب است که هر جا سخن از فعالیت تولیدی بوده نام زن روستایی نیز به دنبال آن آمده است (حیاتی و احمدی، ۱۳۹۲: ۱۲۵). از طرفی، این واقعیت بر هیچ‌کس پوشیده نیست که بدون در نظر گرفتن زنان، دستیابی به توسعه واقعی میسر نخواهد شد و فعالیت آن‌ها در توسعه روستایی و اقتصادی جامعه، واقعییتی غیرقابل‌انکار است (منصورآبادی و کرمی، ۱۳۸۵: ۱۰۷؛ کرمی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳۳). توجه به زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه و نقش آنان در فرآیند توسعه عمدتاً مورد غفلت قرار گرفته‌است (خانی و چوپچیان، ۱۳۹۱: ۱۴۱). افزون بر این، آمارهای موجود نشان از آن دارد که وضعیت این بخش از جامعه انسانی در فرآیند توسعه نامساعد بوده و به آنان به‌عنوان یک عامل بنیادی توجه کافی نشده‌است. هم‌اینک ۹۰ درصد کشورهای جهان دارای تشکیلاتی برای پیشرفت پایگاه اجتماعی زنان هستند

(سعدی و عرب‌مازار، ۱۳۸۳). واقعیت موجود حاکی از آن است که زنان روستایی، باوجود مشارکت در بسیاری از فعالیت‌های روستایی، از جایگاه و مرتبه اجتماعی و اقتصادی خاص برخوردار نیستند. این درحالی‌است که، دستیابی به توسعه پایدار، بدون مشارکت فعال زنان در تمامی عرصه‌ها اعم از عرصه‌های خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر نیست (شعبانعلی فمی، ۱۳۸۳). شناخت بیشتر زنان روستایی نسبت به انواع یاریگری‌های موجود و ارتقاء سطح آگاهی آن‌ها نسبت به نقش‌های خود در خانواده و روستا ضمن ارائه اطلاعات موردنیاز هر پژوهش در جامعه روستایی، زمینه‌ساز مشارکت آنان در فرآیند تصمیم‌گیری نیز می‌باشد (اسدی، ۱۳۸۱: ۱۳۴).

در اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی این عقیده به وجود آمد که، زنان می‌توانند در مدل‌ها و الگوهای مناسب توسعه وارد شوند بدون این‌که نیاز به تغییر اساسی در ساختار فرآیند توسعه داشته باشند (زارع شاه‌آبادی، ۱۳۸۵: ۴۴). در همین راستا، رویکردهای مشارکتی به‌ویژه مشارکت زنان روستایی در توسعه در سطوح ملی و بین‌المللی موردتوجه قرار گرفت (بوذرجمهری و نایب‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۹). براساس گزارش‌های بانک جهانی، تجارت سازمان‌های دست‌اندرکار در زمینه بهبود جایگاه اقتصادی-اجتماعی زنان به‌ویژه در مناطق روستایی حاکی از آن است که مشارکت زنان روستایی در زمینه‌های اقتصادی پیش‌نیاز توانمندسازی، مشارکت همه‌جانبه آن‌ها در دیگر عرصه‌های اجتماعی است (آتول و مک‌گاروی^۱، ۲۰۰۳: ۱۸۴؛ کریمی‌کمال‌آباد، ۱۳۹۰: ۱۸)، هرچند نتایج برخی مطالعات حاکی از پایین بودن مشارکت اجتماعی زنان در مناطق روستایی می‌باشد (احمدوند و شریف‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۶۰). از طرفی، تحقیقات نشان می‌دهد نواحی کشاورزی ایران از بالاترین نرخ مشارکت اقتصادی زنان روستایی برخوردار است درحالی‌که، در عمل تأثیر این مشارکت در توسعه روستایی و کشاورزی این مناطق بسیار کم‌رنگ و حاشیه‌ای است (حدادی، ۱۳۸۱: ۱۸۶). فزون بر این، نتایج مطالعات حاکی از آن است که در حال حاضر مشکل عمده زنان روستایی، عدم دسترسی آنان به

¹ O'Toole and macgarvey

خدمات مؤسسات مالی به ویژه اعتبارات خُرد است (زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۶).

زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه هیچ گونه دسترسی به اعتبارات چه برای نیازهای کوتاه مدت و چه برای سرمایه گذاری بلندمدت در کار و کسب محدودشان ندارند (شکوری، ۱۳۸۱: ۶۹). یکی از راه کارهای مطرح شده در دو دهه اخیر، به منظور تسریع فرآیند سرمایه گذاری و تقویت بنیادهای مالی و پس انداز در مناطق روستایی، رفع فقر و توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی نقش همین اعتبارات خُرد است که بر اساس آن توجه به زنان به عنوان جمعیت فعال روستاها مورد تأکید قرار می گیرد (طالب و نجفی اصل، ۱۳۸۶: ۳؛ لی و همکاران^۱، ۲۰۱۱: ۴۰۴). هرچند انگیزه اصلی ایجاد چنین سازمان هایی اغلب صرفاً جنبه اقتصادی دارد، اما این سازمان ها همچنین، استقلال زنان و توانایی های آنها را برای اعمال کنترل بیشتر بر تصمیم گیری های اقتصادی و درآمدی افزایش می بخشد (اژدری فرد، ۱۳۹۰: ۶). زنان روستایی با ایجاد صندوق اعتباری، با استفاده از پس اندازهای ناچیزی که از پس اندازهای اندک، خرجی خانه و یا از درآمدهای تولیدی، مانند صنایع دستی، فروش تخم مرغ، کشک، روغن محلی و سبزیجات تولیدی به دست می آورند، می توانند در این صندوق ها سرمایه گذاری کرده تا این مبلغ های ناچیز یکجا جمع شود و به صورت وام به متقاضیان پرداخت شود (کریمی کمال آباد، ۱۳۹۰: ۱۶). ارائه خدمات مالی در مناطق روستایی اغلب به اعتبارات خُرد و صندوق های متشکل آن اشاره دارد، و هرچند نمی تواند همه مشکلاتی که به وسیله فقر برای آنها ایجاد می شود را حل کند، ولی می تواند منابع و قدرت تصمیم گیری در امور را به روستاییان هدیه دهد (کالرا و همکاران^۲، ۲۰۱۵: ۲۵۲).

اعتبارات خُرد به عنوان یک استراتژی توسعه اقتصادی دیده می شود. این اعتبارات به عنوان گزینه بلندمدت می تواند، بهتر از کمک های بشردوستانه به روستاها باشد، زیرا

^۱ Li and et al

^۲ Kalra and et al

ایجاد اشتغال و فرصت‌های اقتصادی را گسترش می‌دهد و به توسعه محلی نیز کمک می‌کند (داکی و همکاران^۱، ۲۰۰۵). به‌طور کلی، اعتبارات خُرد به تدارک خدمات مالی برای مخاطبان کم‌درآمد در گروه‌های مشترک اشاره دارد که شامل زنان و افرادی هستند که دسترسی محدودی به منابع مالی و خدمات بانکداری دارند (بدری‌عثمان^۲، ۲۰۱۵):

۱۰۴۴؛ اندرسون و لوکر^۳، ۲۰۰۲: ۹۸). طرح اعتبارات خُرد، یکی از عمومی‌ترین راه‌های توانمندسازی اقتصادی در سراسر دنیا می‌باشد و زنان را قادر می‌کند به‌وسیله افزایش درآمد، دسترسی به بازار و اطلاعات، قدرت تصمیم‌گیری خود را افزایش دهند تا عامل تغییر اقتصادی باشند (بانک جهانی^۴، ۲۰۰۵).

برخی از کشورها در این زمینه به موفقیت‌های چشمگیری دست یافته‌اند. اهمیت این دست‌آوردها، به‌گونه‌ای بوده است که بانک جهانی سال ۲۰۰۵ را سال اعتبارات خُرد نام‌گذاری کرد (حیدرزاده، ۱۳۹۱: ۱۴) اهمیت اعتبارات خُرد در کاهش فقر و به‌خصوص در زنان روستایی، زمانی آشکار می‌شود که معمولاً اعتبارات بانکی به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه به دلایل مختلف نصیب افراد فقیر و زنان به‌خصوص زنان روستایی نمی‌شود (طالب و نجفی اصل، ۱۳۸۶: ۳).

نتایج بررسی (دِن‌خوی و همکاران^۵، ۲۰۱۳، ص ۱) نشان می‌دهد که مشارکت زنان روستایی در گروه‌های اعتبارات خُرد می‌تواند باعث تسهیل دسترسی به اعتبارات شود و جایگزین مناسبی برای اعتبارات رسمی باشد. اعطای وام و اعتبارات به زنان، از یک‌سو آنان را از نظر اقتصادی توانمند می‌سازد و از سوی دیگر، به آنان قدرت می‌بخشد تا نقش قوی‌تری را در خانواده ایفا کرده و در تصمیم‌گیری‌ها شرکت نمایند و زمینه مشارکت بیشتر آنان را در امور اقتصادی و اجتماعی فراهم می‌کند. بنابراین، اعتبارات روستایی برای زنان اقدام مهمی است که اهمیت آن با آموزش و اشتغال یکسان می‌باشد و یکی از راه‌های کاهش فقر در مناطق روستایی است که می‌تواند منجر

¹ Doocy and et al

² Badri Othman

³ Anderson and Locker

⁴ world bank

⁵ Dinh Khoi and et al

به توسعه روستایی و بهبود رفاه خانوارها شود (خانی، ۱۳۸۱، ص ۲۵۹؛ روین^۱ و همکاران، ۲۰۱۲: ۲۲۵۰؛ سامر^۲ و همکاران، ۲۰۱۵: ۷۲۶).

اعتبارات خُرد به‌عنوان راهبردی در قالب برنامه‌های اعتبار پس‌انداز طرح‌ریزی می‌شود. در کشور ما بعد از پیروزی انقلاب، نهادهای مختلفی همچون وزارت جهاد کشاورزی، بانک کشاورزی و کمیته امداد امام خمینی (ره)، اقدام به تشکیل صندوق اعتباری به این نام نموده‌اند. این طرح که توسط دفتر امور زنان روستایی و عشایری وزارت جهاد کشاورزی در روستاها اجرا شده است، برگرفته از تجربه "گرامین بانک بنگلادش" به‌عنوان الگویی موفق در جوامع روستایی از سال ۱۳۷۹ در روستاهای کشور به اجرا درآمد و هدف از اجرای آن توانمندسازی جامعه محلی؛ ارتقاء مهارت‌های فردی و اجتماعی زنان؛ تجهیز پس‌انداز خانوار روستایی؛ افزایش درآمد؛ زمینه‌های اشتغال زنان روستایی؛ هدایت پس‌اندازهای غیر مولد به سرمایه‌های مولد؛ افزایش سرمایه‌های اجتماعی و امکان دسترسی بیشتر زنان روستایی به منابع اعتباری می‌باشد (حیدرزاده، ۱۳۹۱: ۳؛ احمدپور و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۶). برنامه صندوق اعتبارات خُرد زنان روستایی با استفاده از الگویی مبتنی بر شیوه‌های بومی، در کشورها و برگزاری دوره‌های آموزشی، در توانمندسازی زنان شرکت‌کننده، موفق بوده‌است (پانتامونترا^۳ و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۴۸۳؛ علاءالدینی و جلالی موسوی، ۱۳۸۹: ۷۴).

ساختار صندوق اعتبارات خُرد زنان روستایی در ایران به این صورت است که، هر صندوق حداکثر دارای پنجاه عضو است. ترکیب این صندوق‌ها به گونه‌ای است که هر صندوق به صورت مستقل از دیگر صندوق‌ها و تنها بر اساس تصمیم اعضاء عمل می‌کند. در ابتدای راه‌اندازی صندوق و پیش از وام‌گیری اعضاء، به آن‌ها آموزش‌های گوناگون ارائه می‌شود. از این رو، دفتر امور زنان روستایی کوشیده است تا آموزش‌های خود را به گونه‌ای طراحی و جهت‌دهی کند که، بهره‌وری زنان در فعالیت‌های آن‌ها با استفاده از وام، افزایش یابد. پس‌اندازها به شکل اجباری و ماهانه بوده، نرخ کارمزد

¹ Rooyen

² Samer

³ Panta Monteza

وام‌ها، هفت تا ده درصد است. اقساط وام‌ها نیز طی یک دوره ده تا دوازده ماهه بازپرداخت می‌شود. از مهم‌ترین ویژگی‌های این صندوق‌ها، بازپرداخت ۹۸ درصدی وام‌هاست که به نوبه خود در نظام پولی و بانکی کشور کم‌نظیر است (فقیری و همکاران، ۱۳۹۳: ۳). امتیاز اصلی این منابع اعتباری خُرد، سهولت و قابلیت دسترسی و عدم نیاز به وثیقه رسمی می‌باشد (خانی، ۱۳۸۱: ۲۶۲). همچنین، چهار ویژگی مهم این صندوق‌ها عبارتند از: پرداخت وام به زنان روستایی، وجود مشارکت زنان در تأمین سرمایه صندوق و حسابداری آن، گرایش به سمت ایجاد اشتغال و تمرکززدایی (خزایی، ۱۳۸۱: ۲۸۴). بنابراین، به کارگیری روستاییان و به خصوص زنان در گسترش بانک روستایی به شیوه مشارکتی علاوه بر عرضه منابع، توانایی زنان برای شکل و مشارکت و حس اعتماد به نفس آنان را افزایش می‌دهد و موجب می‌شود تا زنان کم‌درآمد روستایی به طور مستقیم در مسائل مربوط به خودشان تصمیم‌گیری کنند (یعقوبی، ۱۳۸۴: ۱۴۴؛ خزایی، ۱۳۸۱: ۲۷۵؛ علاء‌الدینی و جلالی موسوی، ۱۳۸۹: ۷۲؛ سلطانی و عباسی، ۱۳۹۰: ۵). همچنین، اعتبارات خُرد واگذار شده به زنان در قالب گروه‌های داوطلب، نگرش نسبت به مشارکت و انجام کار گروهی را در میان اعضای صندوق زنان تقویت کرده است که به نوبه خود عملکرد صندوق را بهبود داده است (رحمانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۷). از سویی، هر چه میزان رضایت از عملکرد صندوق و مشارکت فکری و مالی اعضاء در آن بیشتر باشد، و دفعات جلسات آموزشی در مورد صندوق و میزان استفاده از مجراهای آموزشی نیز بیشتر باشد، دستیابی به اهداف مورد نظر نیز بیشتر می‌شود (فوائدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۲). از سویی، تأمین مالی خُرد می‌تواند با افزایش دارایی‌ها و قابلیت‌های زنان شرکت‌کننده، فرصت مشارکت و تصمیم‌گیری درباره مسائل زندگی و قدرت تأثیرگذاری بر محیط اطرافشان را فراهم کند. یعنی موجب توانمندسازی آنان می‌شود که به نوبه خود، بر عملکرد و موفقیت صندوق مؤثر است (رحمانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۶).

مطالعه فقیری و همکاران (۱۳۹۳: ۳) نشان داد که صندوق‌های اعتباری خُرد باعث توانمند شدن آنان از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی شده است و این اعتبارات

امکان ایجاد کسب و کارهای کوچک را در اختیار زنان قرار داده است. نتایج بررسی بریمانی و همکاران (۱۳۹۱: ۷۸)، حاکی از آن است که اعتبارات خُرد در توانمندسازی زنان روستایی مؤثر بوده است و از لحاظ اقتصادی و روانی (اعتمادبه نفس) در آنان تأثیرات مثبتی گذاشته است. مطالعه (استیل^۱ و همکاران، ۱۹۹۸)، نشان داد که افزایش مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های خانواده و سلامت و تغذیه و آموزش مناسب فرزندان از نتایج عملکردی اعتبارات خُرد می‌باشد.

بررسی قلی‌نیا و همکاران (۱۳۸۴) حاکی از آن است که بالا بودن میزان شاخص‌های سابقه فعالیت، انگیزه دریافت وام، و زمینه فعالیت در روستا، از دلایل عملکرد موفق صندوق اعتبارات بوده است. نتایج بررسی احمدپور و همکاران (۱۳۹۳: ۴۲) نشان داد ویژگی‌های عملکردی صندوق یکی از مهم‌ترین سازه‌ها در موفقیت صندوق اعتبارات می‌باشد. همچنین آثار تشکیل صندوق خُرد زنان روستایی، استفاده بهینه از پس‌اندازهای کوچک در جهت ایجاد مشاغل خانگی برای زنان و در نتیجه کاهش فقر است. وجود مشارکت و پیش‌برنده‌های آن که یکی از ویژگی‌های صندوق می‌باشد، موجب بهبود عملکرد و در نهایت موفقیت در صندوق‌های اعتباری خواهد شد (خزایی، ۱۳۸۱: ۲۸۵). افزون بر این، نتایج مطالعه زارعی و میرباقری (۱۳۹۲) نشان داد که متغیر ویژگی‌های شخصیتی زنان، میزان هزینه - فایده ناشی از مشارکت و ویژگی‌های اجتماعی در گرایش زنان به تشکیل صندوق‌ها و عملکرد موفق آن‌ها، اثرگذار است.

نتایج مطالعه معظمی و همکاران (۱۳۸۴) نیز نشان داد که برنامه اعتبار خُرد در زمینه ایجاد اشتغال درآمدزا و پاره‌وقت عملکرد موفق‌تری داشته است. نتایج مطالعه کوشکی و همکاران (۱۳۹۰: ۲۶) نیز نشان داد که عوامل آموزشی - مدیریتی، اجتماعی - روان‌شناختی و اقتصادی - حمایتی، از مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده بهبود مشارکت زنان در صندوق‌های اعتباری خُرد می‌باشند که بر فعالیت صندوق‌های اعتباری تأثیرگذار هستند.

^۱ Steele

کنش اجتماعی مشارکتی زنان به‌طور گسترده مستلزم این است که اعضاء و افراد ذینفع از قدرت جمعی و مشترک برخوردار باشند که با تأسیس صندوق‌های اعتباری خُرد و ماهیت مشارکتی آن، این امکان برای زنان روستایی فراهم شده است (همان منبع: ۲۸).

با توجه به آنچه گفته شد، گسترش دسترسی و مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خُرد، نتایج مثبتی را به دنبال دارد که در اقتصاد از آن به‌عنوان، مارپیچ مُحسنات یاد شده‌است. زیرا دسترسی آنان منجر به رفاه خود و خانواده خواهد شد (حیدرزاده، ۱۳۹۱: ۱۴). مشارکت، وسیله افزایش و توزیع مجدد فرصت شرکت کردن در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی، اقتصادی و کمک و همکاری در توسعه و بهره‌مند شدن از تأثیرات آن قلمداد می‌شود (خانی و چوپچیان، ۱۳۹۱: ۱۴۶)، که بر بهبود عملکرد صندوق اعتبارات خُرد روستایی تأثیرگذار است. از این‌رو، افزایش و بهبود مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی، از عمده‌ترین اهداف این گونه طرح‌ها و پروژه‌ها در سطح روستاست. برخلاف موفقیت نظام اعتبارات خُرد در جهان جهت ریشه‌کنی فقر و اشتغال‌زایی زنان و موفقیت‌های محدود آن (فقیری، ۱۳۹۰: ۱۴)، در مناطق مختلف کشور ایران، لازم است این صندوق‌ها از نظر راه‌های جذب مشارکت زنان و تأثیر آن بر عملکرد صندوق مورد تحلیل قرار گیرند، تا با استفاده از تجارب موفق در پی گسترش آن‌ها در نقاط مختلف روستایی کشور باشیم. با توجه به اینکه عمر این صندوق‌ها در ایران به کمتر از پانزده سال می‌رسد و مشارکت زنان نیز در آن‌ها مناسب بوده‌است، ولی در حال حاضر در شهرستان جیرفت با توجه به تلاش دفتر امور روستایی زنان، فقط تعداد پنج صندوق در روستاهای این شهرستان راه‌اندازی شده‌است که مشارکت زنان در این صندوق‌ها در حد انتظار هم نبوده‌است، و از سویی، این تعداد صندوق نیز از دیدگاه‌های مشارکتی و عملکردی تاکنون موردبررسی و مطالعه قرار نگرفته‌اند^۱ و مطالعات گذشته سایر محققان در خصوص صندوق‌های مناطق دیگر، بیشتر در خصوص اثربخشی صندوق‌ها بوده‌است تا تحلیل سایر مؤلفه‌ها بر عملکرد اقتصادی

^۱ مصاحبه حضوری با دفتر امور زنان روستایی و عشایری شهرستان جیرفت

صندوق‌های اعتباری. لذا، ضروری است با توجه به اهمیت و نقشی که مشارکت و مؤلفه‌های آن در موفقیت و بهبود عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد دارند، مورد مطالعه قرار گیرند. از این رو، پژوهش حاضر به منظور تحلیل تأثیر مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت زنان روستایی بر بهبود عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد طراحی شد و در راستای نیل به آن، اهداف اختصاصی زیر نیز دنبال می‌گردد:

۱. شناسایی ویژگی‌های فردی زنان روستایی مورد مطالعه؛
۲. بررسی رابطه بین مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت و عملکرد اقتصادی صندوق اعتباری خرد؛
۳. تعیین سهم مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت در عملکرد اقتصادی صندوق خرد اعتبارات زنان روستایی.

روش پژوهش

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کمی است. با توجه به هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها، جزء تحقیقات توصیفی-همبستگی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش را، اعضاء صندوق‌های اعتباری خرد زنان روستایی بخش مرکزی شهرستان جیرفت تشکیل دادند که تعداد آن‌ها بر اساس آمار دفتر امور زنان روستایی و عشایری شهرستان جیرفت، پنج صندوق اعتباری بودند ($N=125$) که از سال ۱۳۸۵ تاکنون تشکیل شده‌اند و در روستاهای (بلوک، حسین آباد، اسفندقه، عنایت آباد و هوکرد) مستقر می‌باشند. با توجه به کم بودن تعداد جامعه آماری، به صورت تمام شماری مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار اصلی پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه‌ای متشکل از چندین بخش بود که قسمت اول مربوط به پیش‌برنده‌های مشارکت بود، که در ابعاد آموزشی (۳ گویه)؛ حمایتی-سیاستی (۳ گویه)؛ شخصیتی-روان‌شناختی (۳ گویه) و اجتماعی (۳ گویه) بود که در قالب طیف (هیچ=۰، خیلی کم=۱، کم=۲، متوسط=۳، زیاد=۴ و خیلی زیاد=۵) طراحی گردید. قسمت دوم، به سنجش عملکرد اقتصادی (۵ گویه) اختصاص داشت که در قالب طیف (خیلی کم=۱،

کم=۲، متوسط=۳، زیاد=۴ و خیلی زیاد=۵) طراحی گردید. بخش بعدی، به سنجش وضعیت دموگرافیک زنان روستایی مورد مطالعه و سوالاتی در مورد سابقه عضویت در صندوق، تعداد وام دریافتی و میزان آن و مصرف آن وام در زمینه‌های موردعلاقه و کسب‌وکار پرسیده شد. در این پژوهش، منظور از اعتبارات خُرد، ارائه وام‌هایی با مبلغ متناسب بدون وثیقه و با نرخ بهره پایین به افراد کم‌درآمد است که این افراد در مدت زمان کوتاهی مبلغ یاد شده را بازپرداخت می‌کنند. برای تعیین روایی صوری و محتوایی پرسشنامه، از نظرها و مشورت‌های استادان گروه ترویج و توسعه کشاورزی بهره گرفته شد. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه، آزمون پیش‌آهنگ در محدوده همسان جامعه آماری (در صندوق اعتباری روستای محمدآباد، در بین ۳۰ نفر از اعضاء) انجام شد که با توجه به نتایج آزمون آلفای کرونباخ (۰/۷۱۱ تا ۰/۹۲۲) می‌توان گفت، ابزار تحقیق پایایی مطلوبی داشته‌است.

روش‌های آماری مورد استفاده در این پژوهش، تحلیل همبستگی با استفاده از نرم‌افزار SPSS_{ver20} و مدل‌سازی معادلات ساختاری^۱ با استفاده از نرم‌افزار LISREL_{ver8.50} بودند. مدل‌سازی معادلات ساختاری روشی است که برای نشان دادن، تخمین و آزمون فرضیه‌ها درباره روابط بین متغیرهای مشاهده شده و نهفته بکار می‌رود (زامپتاکیس و موستاکیس^۲، ۲۰۰۶: ۱۳). مدل‌سازی معادلات ساختاری رویکردی است که شامل دو مرحله، یعنی مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری می‌باشد (اندرسون و گرینگ^۳، ۱۹۸۸: ۱۱). در مرحله اول، یعنی مدل اندازه‌گیری به بررسی روایی (اعتبار) و پایایی (اعتماد) متغیرهای نهفته تحقیق با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی (CFA) پرداخته می‌شود. در این مرحله، از مقدار t و روایی سازه (AVE) برای بررسی روایی و از پایایی ترکیبی (CR) برای بررسی پایایی ابزارهای اندازه‌گیری استفاده می‌شود. چنانچه مقدار t در سطح یک یا پنج درصد معنی‌دار باشد؛ مقدار AVE بالاتر از ۰/۵؛ مقدار CR بالاتر از ۰/۶ باشد، روایی و پایایی ابزارهای تحقیق مناسب و قابل قبول

¹ Structural Equation Modeling (SEM)

² Zampetakis and Moustakis

³ Anderson and Gerbing

می‌باشد (کلانتری، ۱۳۸۸: ۲۱۴؛ فورنل و لارکر^۱، ۱۹۸۱: ۴۶؛ گِفن^۲ و همکاران، ۲۰۰۰: ۱۵؛ زامبو^۳ و همکاران، ۲۰۰۷: ۲۱؛ رایکو^۴، ۱۹۹۸: ۳۸۳).

در مرحله دوم، توسط مدل ساختاری به ارزیابی فرضیه‌ها در مورد روابط بین متغیرهای نهفته (سازه‌ها) پژوهش پرداخته می‌شود. برای ارزیابی برازندگی مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری چندین شاخص برازندگی وجود دارد. در پژوهش حاضر، با استناد به پیشنهادها (هومن، ۱۳۸۸: ۴۰؛ بامگارتنر و هامبرگ^۵، ۱۹۹۵: ۱۵۷)، برای ارزیابی برازندگی مدل اندازه‌گیری و ساختاری پژوهش استفاده شده است که در جدول ۱ مقادیر مناسب برای شاخص‌ها آورده شده است.

جدول ۱- شاخص‌های برازندگی مدل

شاخص	X ² /df	RMR	GFI	NFI	NNFI	IFI	CFI	RMSEA
معیار	مقدار کای اسکور جدول، بر درجه آزادی، ۳ و کمتر	بین صفر و یک (<۰/۰۵)					۰ (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	کوچک‌تر از ۰/۰۸

منبع: (هومن، ۱۳۸۸: ۴۰؛ بامگارتنر و هامبرگ، ۱۹۹۵: ۱۵۷)

در مدل این پژوهش (نگاره ۱)، چهار مؤلفه نهفته، یعنی پیش برنده‌های آموزشی (EDU)؛ سیاستی - حمایتی (POL)؛ شخصیتی - روان‌شناختی (INDI) و اجتماعی (SOC) به‌عنوان مؤلفه‌های مستقل برای پیش‌بینی عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خرد زنان روستایی (FUNC) به‌عنوان مؤلفه وابسته بکار برده شده است. لذا، این پژوهش چهار فرضیه دارد که عبارت‌اند از:

H1: مؤلفه‌های پیش‌برنده آموزشی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های خرد روستایی دارد.

¹ Fornell and Larcker

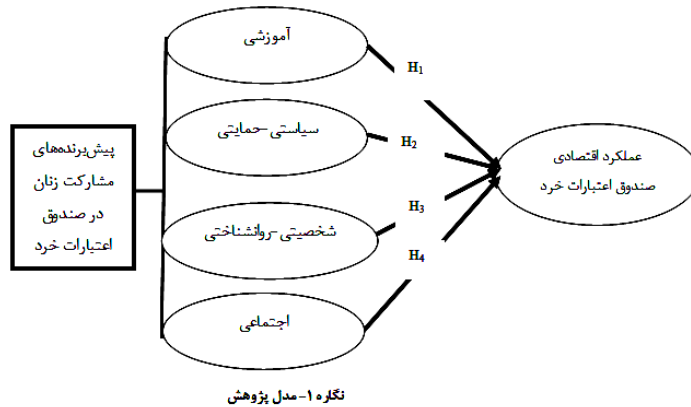
² Gefen

³ Zumbo

⁴ Raykov

⁵ Baumgartner and Homburg

- H2: مؤلفه‌های پیش‌برنده سیاستی - حمایتی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های خرد روستایی دارد.
- H3: مؤلفه‌های پیش‌برنده شخصیتی - روان‌شناختی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های خرد دارد.
- H4: مؤلفه‌های پیش‌برنده اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های خرد روستایی دارد.

نتایج و یافته‌ها

ویژگی‌های فردی نمونه‌های مورد بررسی

نتایج تحلیل توصیفی نشان داد که، میانگین سن افراد مورد مطالعه ۳۶/۳۴ سال با انحراف معیار ۷/۱۱ سال بود. براساس یافته‌ها، ۱۰۲ نفر (۸۱/۶ درصد) متأهل و ۲۳ نفر (۱۸/۴ درصد) مجرد بودند. افزون بر این، اکثریت پاسخ‌گویان مدرک تحصیلی دیپلم دارند (۴۶ نفر یا ۳۶/۸ درصد). همچنین ۳۱ نفر (۲۴/۸ درصد) مدرک تحصیلی سیکل، ۲۰ نفر (۱۶ درصد) فوق دیپلم، ۱۴ نفر (۱۱/۲ درصد) لیسانس و بالاتر دارند و ۱۱/۲ درصد (۱۴ نفر) سواد در حد خواندن و نوشتن دارند. سابقه عضویت در صندوق‌های اعتباری خرد، در میان پاسخ‌گویان ۲/۸۹ سال با انحراف معیار ۲/۲۲ می‌باشد که اکثریت

پاسخ‌گویان کمتر از دو سال است که در صندوق‌های اعتباری عضو شده‌اند. حدود (۳۲/۸ درصد معادل با ۴۱ نفر) از زنان مورد مطالعه، حداقل یک‌بار وام دریافت کرده‌اند و ۵۸ نفر (۴۶/۴ درصد) تاکنون هیچ وامی دریافت نکرده‌اند، ولی درخواست خود را جهت دریافت وام به صندوق اعلام نموده‌اند. میانگین مبلغ وام دریافت شده توسط اعضا، ۹۳۸۰۰۰۰ هزار ریال می‌باشد. بالاترین میزان وام دریافتی ۱۵۰۰۰۰۰۰ هزار ریال و کمترین وام دریافتی ۵۰۰۰۰۰۰ هزار ریال می‌باشد.

توصیف همبستگی بین مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت با سازه عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری

توصیف همبستگی مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت، در جدول ۲ نشان می‌دهد که تمامی مؤلفه‌های موجود در حد متوسط به بالایی قرار دارند. همچنین، مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت همگی با مؤلفه عملکرد اقتصادی رابطه مثبت و معناداری دارند و این حاکی از آن است که، با توجه به این مؤلفه‌های مشارکت، می‌توان عملکرد صندوق‌های اعتباری مورد مطالعه را افزایش داد. از این میان، رابطه بین مؤلفه اجتماعی با عملکرد اقتصادی، بیشترین ($I=0/557$) همبستگی در سطح یک درصد را دارد. از سویی، میزان همبستگی بین مؤلفه شخصیتی- روان‌شناختی و عملکرد اقتصادی، کمترین همبستگی در سطح یک درصد ($I=0/407$) را دارا است.

جدول ۲- ماتریس همبستگی بین مؤلفه‌های پژوهش

مؤلفه‌های پژوهش	میانگین	انحراف معیار	آموزشی	سیاستی- حمایتی	شخصیتی- روان‌شناختی	اجتماعی	عملکرد اقتصادی صندوق
۱- آموزشی	۳/۹۹	۰/۸۱	۱				
۲- سیاستی- حمایتی	۲/۵۸	۰/۹۵	۰/۳۲۹**	۱			
۳- شخصیتی- روان‌شناختی	۳/۱۰	۰/۸۷	۰/۳۱۶**	۰/۲۱۵*	۱		
۴- اجتماعی	۳/۲۵	۰/۹۱	۰/۴۶۹**	۰/۳۱۱**	۰/۶۷۷**	۱	
۵- عملکرد اقتصادی صندوق	۲/۹۹	۰/۶۸	۰/۵۴۹**	۰/۴۷۳**	۰/۴۰۷**	۰/۵۵۷**	۱

(منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۳۹۴)** معناداری در سطح ۱ درصد و * معناداری در سطح ۵ درصد

ارزیابی برازش الگوی موردبررسی پژوهش

برای ارزیابی مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته پژوهش، از تحلیل عاملی تأییدی^۱ استفاده شد. مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده، معناداری و شاخص‌های برازندگی (نگاره^۲ ۲ و ۳) و مقدار t و شاخص‌های روایی و پایایی متغیرهای نهفته (جدول، ۳) حاصل تحلیل عاملی، پس از انجام اصلاح‌های مربوط به مدل در ادامه نمایش داده شده‌است. با توجه به نتایج، دیده می‌شود که مقدار t همه ضریب‌های مسیر بین نشانگرها و مؤلفه‌های نهفته پژوهش، بالاتر از $1/96$ می‌باشند و برای همه مؤلفه‌های پژوهش، مقادیر شاخص‌های (پایایی ترکیبی^۲ و میانگین واریانس استخراج‌شده^۳) مقادیر بالا و مناسبی دارند. همچنین، مقدار کای دو بر درجه آزادی^۴، مقدار مناسبی دارد و از سوی دیگر مقدار شاخص برازندگی تطبیقی^۵، بالاتر از $0/90$ هستند که مقدار مناسبی را دارند. همچنین مقدار ریشه میانگین مجذور خطای تخریب^۶، کمتر از $0/08$ و شاخص میانگین مجذور باقی‌مانده‌ها^۷، کمتر یا برابر با $0/05$ است و در مجموع می‌توان اذعان کرد که، برازش مدل مناسب و قابل پذیرش است.

در جدول ۳، مدل اندازه‌گیری مؤلفه‌های پژوهش و مقادیر ضریب استاندارد شده؛ خطای استاندارد؛ مقدار t ؛ نوع متغیرها؛ پایایی ترکیبی (CR) و روایی سازه (AVE) آورده شده‌است. همچنین برای راهنمایی بیشتر، نماد نشانگر در مدل و نشانگرهایی که به‌عنوان مرجع ثابت (fix) در نظر گرفته شده‌اند، آورده شده‌است.

¹ Conformity Factor Analysis (CFA)

² Composit Relability (CR)

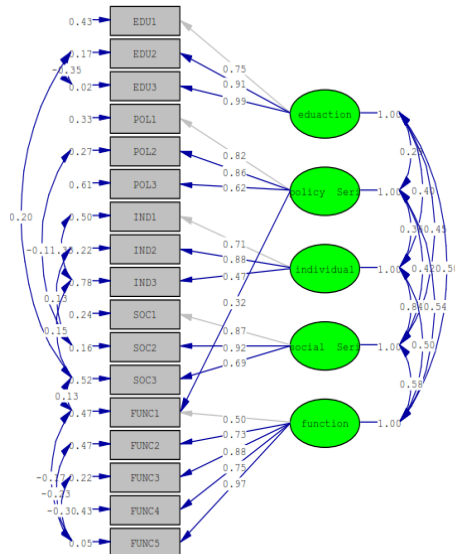
³ Average Variance Extracted (AVE)

⁴ Chi-Square (X²/df)

⁵ Comparative Fit Index (CFI)

⁶ Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)

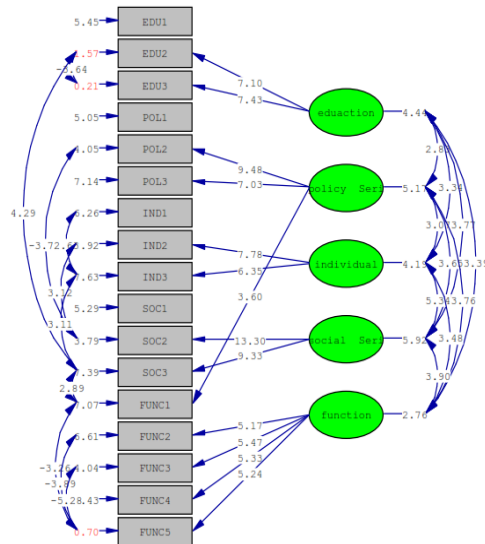
⁷ Root Mean Square Residual (RMR)

Chi-Square=110.12, df=98, P-value=0.18959, RMSEA=0.032

نگاره ۲- بارهای عاملی استاندارد شده، به دست آمده از تحلیل عاملی تأییدی،

پس از اصلاح مدل جهت برازش (منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۳۹۴)

Chi-Square=110.12, df=98, P-value=0.18959, RMSEA=0.032

نگاره ۳- بارهای عاملی معناداری به دست آمده از تحلیل عاملی تأییدی، پس از اصلاح

مدل جهت برازش (منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۳۹۴)

جدول ۳- خلاصه اطلاعات مدل‌های اندازه‌گیری مؤلفه‌های نهفته پژوهش

AVE	CR	f	خطای استاندارد	ضریب استاندارد شده	نوع متغیر	نشانهگر و نماد آن در مدل	مؤلفه‌های نهفته
۰/۸۷	۰/۹۵	-	-*	۰/۷۵	مستقل	Edu1 آموزش مستمر اعضاء، هیئت‌مدیره و مدیرعامل صندوق	آموزشی (education)
		۷۱۰**	۰/۱۷	۰/۹۱		Edu2 آشناسازی زنان عضو با مشاغل جدید و بازار	
		۷۴۲**	۰/۱۷	۰/۹۹		Edu3 افزایش دانش بازاریابی اعضاء	
۰/۸۷	۰/۹۵	-	-*	۰/۸۲	مستقل	Pol1 توجه به نظارت و کنترل در فعالیتهای اعضاء	سیاستی-حمایتی (policy)
		۹۱۴۸**	۰/۱۲	۰/۸۶		Pol2 ارائه وام به اعضاء با کارمزد کمتر	
		۷۱۰۳**	۰/۱۴	۰/۶۲		Pol3 افزایش مبالغ وام	
۰/۸۴	۰/۹۳	-	-*	۰/۷۱	مستقل	Ind1 انگیزه و علاقه شخصی	شخصیتی- روان‌شناختی (individual)
		۷۷۸**	۰/۱۸	۰/۸۸		Ind2 شجاعت در تصمیم و مسئولیت‌پذیری	
		۶۳۳**	۰/۰۹۶	۰/۴۷		ind3 نوآوری، خلاقیت و ابتکار عمل	
۰/۹۲	۰/۹۷	-	-*	۰/۸۷	مستقل	Soc1 مشورت با اعضاء در امور صندوق برای تصمیم‌گیری‌ها	اجتماعی (social)
		۱۳۳۰**	۰/۰۸۵	۰/۹۲		Soc2 تقویت روحیه همکاری و همبازی بین اعضاء برای مشارکت در جهت ارتقاء جایگاه زنان	
		۹۱۳۳**	۰/۰۷۷	۰/۶۹		Soc3 برنامه‌ریزی مشارکتی برای کیفیت بخشیدن به دوره‌ها	
۰/۷۲	۰/۹۲	-	-*	۰/۵۰	وابسته	Func1 کمک به ایجاد اشتغال در زمینه‌های صنایع‌دستی، دامداری، خدماتی و...	عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری (function)
		۷۱۱۷**	۰/۲۶	۰/۷۳		Func2 افزایش درآمد شما حاصل از فعالیتهای مربوط به اشتغال به کمک صندوق	
		۵۱۲۷**	۰/۳۲	۰/۸۸		Func3 استقلال مالی شما در خرید و تأمین وسایل و مایحتاج زندگی	
		۵۳۳**	۰/۲۵	۰/۷۵		Func4 مالکیت شما بر وسایل و اشیاء (از جمله وسایل زندگی و ...)	
		۵۱۲۴**	۰/۳۷	۰/۹۷		Func5 اعضاء و برخورداری شما از وام از منابع صندوق	

** معنی‌داری در سطح ۱ درصد (منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۳۹۴)

** - این مسیرها به‌عنوان متغیر مرجع، ثابت (fix) شدند.

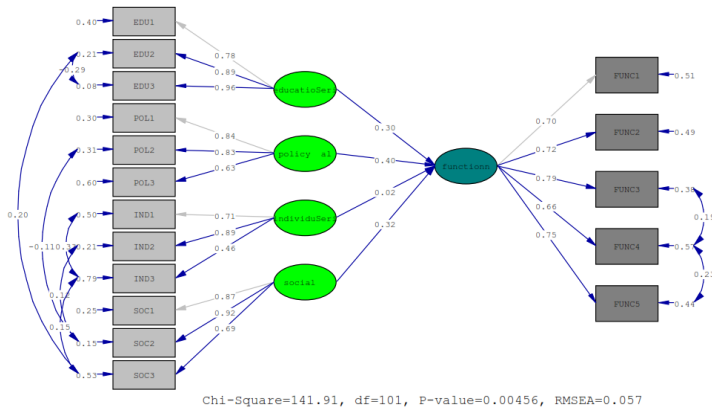
$\chi^2/df = 1/12$, $P = 0/19$, $RMR = 0.05$, $GFI = 0.91$, $NFI = 0/92$, $NNFI = 0.98$, $IFI = 0.98$, $CFI = 0.98$, $RMSEA = 0/03$

Composit Reliability = $(\Sigma\lambda)^2 / (\Sigma\lambda)^2 + (\Sigma\delta)$. Average Variance Extracted = $\Sigma\lambda^2 / \Sigma\lambda^2 + \Sigma\delta$

ارزیابی مدل ساختاری پژوهش

پس از تأیید روایی (اعتبار)، پایایی (اعتماد) و برازش الگو از طریق تحلیل عاملی تأییدی، به‌منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، از روش مدل‌سازی معادله ساختاری در قالب تحلیل مسیر استفاده شد. مدل ساختاری روابط بین متغیرهای نهفته پژوهش با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده و شاخص‌های برازندگی پس از حالت اشباع و اصلاح در (نگاره ۳) نشان داده شده است. نتایج الگوی معادله‌های ساختاری، مؤید این است که شاخص‌های نیکویی برازش نیز مدل را تأیید می‌کند. از سویی، مقدار کای دو بر درجه آزادی مقدار مناسبی دارد و از سوی دیگر، مقدار شاخص برازندگی؛ شاخص نرم نشده برازندگی؛ شاخص برازندگی فزاینده؛ شاخص برازندگی تطبیقی، بالاتر از ۰/۹۰ هستند که مقدار مناسبی را دارند. همچنین، مقدار ریشه میانگین مجذور خطای

تقریب کمتر از ۰/۰۸ و شاخص میانگین مجذور باقی مانده‌ها کم‌تر از ۰/۰۵ است و در مجموع برازش مدل مناسب و قابل پذیرش است.

Chi-Square=141.91, df=101, P-value=0.00456, RMSEA=0.057

$\chi^2/df = 1/41$, $P=0/004$, $RMR=0.05$, $GFI=0.89$, $NFI=0/89$, $NNFI=0.95$, $IFI=0.96$, $CFI=0.96$, $RMSEA=0/06$

نگاره ۳- مدل ساختاری پژوهش با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده و شاخص‌های

برازندگی پس از اصلاح (منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۳۹۴)

از سوی دیگر، نتایج ارائه شده در جدول ۳ درباره آزمون فرضیه‌ها نشان‌دهنده این است که ضریب مسیر استاندارد شده بین مؤلفه، شخصیتی- روان‌شناختی و عملکرد اقتصادی صندوق ۰/۰۲ است که خیلی ضعیف و از لحاظ آماری معنادار نیست، زیرا مقدار t آن کمتر از ۱/۹۶ می‌باشد ($t=0/14, \gamma=0/02$). فزون بر این، نتایج بیانگر این است که ضریب‌های مسیر استاندارد شده، بین مؤلفه‌های سیاستی- حمایتی ($t=4/13, \gamma=0/40$)، آموزشی ($t=3/70, \gamma=0/30$) و اجتماعی ($t=2/01, \gamma=0/32$) با عملکرد اقتصادی صندوق اعتباری در سطح یک درصد معنادار می‌باشند و مقدار t آن‌ها بالاتر از ۱/۹۶ است. مقدار ضریب تبیین (R^2)، عملکرد اقتصادی صندوق اعتباری نیز برابر با ۰/۶۶ است، بدین معنی که ۶۶ درصد از تغییرات واریانس دیدگاه زنان در مورد عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خرد مورد بررسی، توسط مؤلفه‌های مشارکت تبیین می‌شود.

جدول ۳- خلاصه اطلاعات مسیر

R ²	آزمون فرضیه‌ها	T-Values	ضریب استاندارد شده	مؤلفه وابسته	مؤلفه‌های مستقل
۰/۶۶	√	۳/۷۰**	۰/۳۰	عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری (function)	آموزشی (education)
	√	۴/۱۳**	۰/۴۰		سیاستی - حمایتی (policy)
	×	۰/۱۴ ^{ns}	۰/۰۲		شخصیتی - روان‌شناختی (individual)
	√	۲/۰۱**	۰/۳۲		اجتماعی (social)

(منبع: یافته‌های پژوهش حاضر، ۱۳۹۴) ** معنی‌داری در سطح ۱ درصد

به این ترتیب، از بحث‌های بالا و با توجه به معناداری مقدار T-Values و آزمون فرضیه‌ها می‌توان چنین نتیجه گرفت که؛

✓ پیش‌برنده‌های آموزشی؛ سیاستی - حمایتی و اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خرد مورد بررسی دارند. بنابراین، فرضیه‌های (H₁)، (H₂) و (H₄) پژوهش، مورد تأیید قرار می‌گیرند.

☒ پیش‌برنده شخصیتی - روان‌شناختی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد صندوق‌های اعتباری خرد مورد بررسی ندارد. بنابراین، فرضیه سوم (H₃) پژوهش، مورد تأیید قرار نمی‌گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

برنامه‌ریزان روستایی ایران، در جستجوی مناسب‌ترین روش‌های جلب و جذب گروه‌های مختلف مردم به خصوص زنان به سوی مشارکت، همکاری و مداخله در تهیه و اجرای برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی هستند. زنان روستایی، به‌عنوان یکی از دو بازوی اصلی تولید در فعالیت‌های واحد بهره‌برداری کشاورزی، در مراحل مختلف آن نقش اساسی دارند. اعتبار خرد رهیافتی است که بر فقرزدایی تأکید دارد و این امر را از طریق عرضه خدمات اعتباری به افراد کم‌درآمد دنبال می‌کند. این خدمات عمدتاً،

وام‌های کوچکی است که در اختیار واحدهای اقتصادی کوچک و خرد قرار می‌گیرد. صندوق اعتباری خرد در نواحی روستایی با به‌کارگیری فنون و رهیافت‌های بدیل توان اقتصادی زنان روستایی را افزایش می‌دهند و مشارکت زنان را در توسعه برنامه‌های روستایی تسهیل می‌کنند. مشارکت، وسیله افزایش و توزیع مجدد فرصت شرکت جستن در تصمیم‌گیری‌هایی اجتماعی، اقتصادی و کمک و همکاری در توسعه و بهره‌مند شدن از تأثیرات آن قلمداد می‌شود که بر بهبود عملکرد صندوق اعتبارات خرد روستایی تأثیرگذار است. در همین راستا، در شهرستان جیرفت با توجه به تلاش دفتر امور روستایی و عشایری زنان جهاد کشاورزی، مشارکت زنان در راه‌اندازی این صندوق‌ها و پابرجا ماندن این مشارکت در حد انتظار نبوده‌است. از این‌رو، پژوهش حاضر به منظور تحلیل تأثیر مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت زنان روستایی بر بهبود عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد طراحی شد تا بتواند گامی در جهت ثبات و موفقیت این صندوق‌ها بردارد.

نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که، مؤلفه‌های پیش‌برنده مشارکت همگی با مؤلفه عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خرد زنان رابطه مثبت و معناداری دارند و این نشان‌دهنده این است که با توجه به این مؤلفه‌های مشارکت، می‌توان عملکرد صندوق‌های اعتباری خرد را نیز افزایش داد. از سویی، نتایج تحلیل عاملی تأییدی مدل اندازه‌گیری سازه‌های نهفته پژوهش، یعنی مؤلفه‌های پیش‌برنده و عملکرد اقتصادی صندوق حاکی از آن است که نشانگرهای انتخابی در پژوهش، به‌درستی انتخاب‌شده‌اند و بر طبق شاخص‌های برازش، دارای روایی و پایایی مناسبی بودند. علاوه بر این، نتایج مدل‌سازی معادله ساختاری نشان داد که از دیدگاه پاسخ‌گویان مؤلفه و سازه، شخصیتی - روان‌شناختی تأثیر معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های خرد اعتباری ندارد ($t=0/14, \gamma=0/02$) که در این رابطه دلیلی که می‌توان بدان اشاره کرد، شاید این است که زنان روستایی انگیزه کافی برای عضویت در صندوق‌ها را ندارند و آن‌هایی که عضو هستند، نوآوری و خلاقیتی برای انجام امور و بهبود عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری ندارند. از سویی، ضریب‌های مسیر استاندارد شده، بین مؤلفه‌های

سیاستی - حمایتی ($t=4/13, \gamma=0/40$) معنادار است که با مطالعه احمدپور و همکاران (۱۳۹۳) هم‌خوانی و مطابقت دارد. فزون بر این، مؤلفه آموزشی ($t=3/70, \gamma=0/30$) تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌ها دارد که با نتایج مطالعه فوآندی و همکاران، ۱۳۹۰، مطابقت دارد. همچنین، مؤلفه اجتماعی ($t=2/01, \gamma=0/32$) نیز تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خُرد دارد، که با نتایج مطالعه زارعی و میرباقری (۱۳۹۲)؛ احمدپور و همکاران (۱۳۹۳) و رحمانی و همکاران (۱۳۸۹) هم‌راستا است. از سویی، مقدار ضریب تبیین (R^2) نشان داد که ۶۶ درصد از تغییرات واریانس دیدگاه زنان در مورد عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خُرد مورد بررسی توسط مؤلفه‌های مشارکت تبیین می‌شود. در پایان به منظور بهبود عملکرد بهتر صندوق‌های اعتباری خُرد مورد مطالعه، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

✓ همان‌طور که در مبانی نظری پژوهش شرح داده شد، مدیریت صندوق‌ها شامل دو مرحله "راه‌اندازی و واگذاری" است، که مرحله راه‌اندازی ممکن است یک سال به طول می‌انجامد و در بعضی مواقع کارشناسان برای تشکیل صندوق در زمان کوتاه‌تر مبحث مشارکت محلی و کارهای تسهیلگری را نادیده می‌گیرند و یا کمتر اهمیت می‌دهند. لذا، پیشنهاد می‌شود از همان ابتدای راه‌اندازی تا محله واگذاری امور به مردم محلی، از نظرات خبرگان، معتمدین و ریش‌سفیدان محلی، تسهیلگران زن و کارآفرینان زن موفق نیز کمک گرفته شود تا هم مرحله راه‌اندازی زودتر طی شود و هم اثربخش‌تر باشد و در نهایت، زنان و مردم محلی توانمند شوند و در این امور بتوانند اظهار نظر کنند.

✓ ارتقا مهارت‌های زنان روستایی از طریق برنامه‌های آموزشی نیز از جمله پیش‌برنده‌های مشارکت در بهبود عملکرد صندوق‌های اعتباری خُرد می‌باشد. خدمات آموزشی، اعم از آموزش عمومی، تخصصی و آموزش برای مدیریت صندوق‌ها به اعضاء ارائه خواهد شد اما بهتر آن است که توجه به انواع روش‌های آموزشی و استفاده از آموزشگران مجرب و زنان

کارآفرین و موفق در آموزش، مدنظر قرار گیرد. همچنین، استفاده از نظرات و تجارب اعضاء و مدیران صندوق‌های خرد اعتباری موفق نیز می‌تواند الگوی آموزشی مناسبی برای سایر صندوق‌ها باشد.

✓ ایجاد کارگروه در صندوق اعتباری خرد متشکل از نخبگان و مردم محلی و استفاده از نظرات کارشناسان و متخصصان روستایی برای تعیین ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های نواحی روستایی (مشاغل خانگی، صنایع دستی، کشاورزی، دامی، خدماتی و...) برای مصرف صحیح تر وام‌های دریافتی در جهت اشتغال پایدارتر برای زنان روستایی، می‌تواند عملکرد موفق‌تری را برای صندوق‌های اعتباری خرد مورد مطالعه به بار آورد.

فهرست منابع

احمدوند، مصطفی و شریف‌زاده، مریم (۱۳۹۰). تعیین‌کننده‌های مشارکت اجتماعی زنان روستایی: مورد مطالعه شهرستان بویراحمد. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*. ۹(۳): ۱۶۶-۱۳۹.

احمدپور، امیر؛ عبدی‌ترکامی، محدثه و سلطانی، شهره. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر موفقیت صندوق اعتباری خرد زنان روستایی شهرستان قائم‌شهر. *تعاون و کشاورزی*. ۳(۱۲): ۳۱-۵۳.

اژدری‌فرد، فاطمه (۱۳۹۰). پیامدهای اجتماعی-اقتصادی طرح تسهیل‌گران بر توسعه زنان روستایی شهرستان بویراحمد: مطالعه موردی دهستان سپیدار. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده کشاورزی دانشگاه یاسوج*.

اسدی، علی (۱۳۸۱). شناخت زنان روستایی با کاربرد روش تحقیق کیفی. *پژوهش زنان*. ۳: ۱۱۱-۱۳۶.

بریمانی، فرامرز؛ نیک‌منش، زهرا و خداوردی، سهیلا (۱۳۹۱). بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی نمونه موردی دهستان لکستان شهرستان سلماس. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱(۱): ۸۲-۶۹.

بوذرجمهری، خدیجه و نایب‌زاده، فریده (۱۳۸۸). ارزشیابی طرح تسهیل‌گران زن روستایی در ایجاد ارتباط دوسویه و افزایش مشارکت زنان روستایی در عرصه‌های مختلف توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان مازول از بخش مرکزی شهرستان نیشابور). پژوهش زنان، ۷(۳): ۸۷-۶۹.

حدادی، سولماز (۱۳۸۱). نقش تشکلهای غیردولتی در طراحی نظام بهینه اعتباری برای زنان روستایی. مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد و زنان روستایی. دفتر امور زنان روستایی. تهران. صص ۲۰۴-۱۸۵.

حیاتی، داریوش و احمدی، شیوا (۱۳۹۲). سازه‌های مؤثر بر پایگاه طبقاتی زنان روستایی خانوارهای کشاورز: مورد مطالعه شهرستان روانسر استان کرمانشاه. مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان. ۱۱(۳): ۱۳۲-۱۰۳.

حیدرزاده، رقیه (۱۳۹۱). بررسی اثربخشی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در تجهیز و هدایت پس‌انداز خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: شهرستان ارومیه). پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم کشاورزی دانشگاه پیام‌نور استان البرز.

خانی، فضیله (۱۳۸۱). اعتبارات خرد برای زنان روستایی (ضرورت‌ها و موانع). مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد و زنان روستایی. دفتر امور زنان روستایی. تهران. صص ۲۷۳-۲۵۰.

خانی، فضیله و چوپچیان، شهلا (۱۳۹۱). مناسبات جنسیتی در فضاهای روستایی و تأثیر آن بر مشارکت زنان (مطالعه مقایسه‌ای دهستان مریدان شهرستان لنگرود و دهستان هولی شهرستان پاوه). پژوهش‌های روستایی، ۳(۳): ۱۶۲-۱۳۸.

خزایی، علی (۱۳۸۱). تحلیلی بر تحولات ساختاری در نظام اعتبارات خرد و چگونگی تشکیل صندوق مشارکت زنان روستایی. مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد و زنان روستایی. دفتر امور زنان روستایی. تهران. صص ۲۹۰-۲۷۴.

رحمانی، مریم، رفیع‌پور گاوگانی، سعید، زند رضوی، سیامک، ادیبی، مهدی و ربانی، علی (۱۳۸۹). اثر اعتبارات خرد بر مدیریت بحران: مطالعه موردی صندوق اعتبارات خرد زنان روستای پشت رود بم. فصل‌نامه روستا و توسعه. ۱۳(۳): ۵۱-۳۸.

زارع‌شاه‌آبادی، علیرضا (۱۳۸۵). تحلیل برنامه‌های آموزشی آموزشگران برنامه‌های آموزشی، ترویجی از نظر زنان روستایی استان یزد. *ماهنامه جهاد*. ۲۷۲: ۴۳-۵۵.

زرافشانی، کیومرث؛ علی‌بیگی، امیرحسین ح. و فقیری، مژگان (۱۳۹۱). رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد براساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه. *زن در توسعه و سیاست*، ۱۰(۱): ۱۰۵-۱۲۴.

سعدی، حشمت‌اله و عرب مازار، علی (۱۳۸۳). نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی. *مجله علوم کشاورزی ایران*، ۳(۵): ۲۲-۵.

سلطانی، شهره و عباسی، امین (۱۳۹۰). بررسی گرایش‌های اخیر در زمینه اعتبارات خرد روستایی. *مجموعه مقالات دومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی*، همدان، دانشگاه بوعلی سینا.

شعبانعلی فمی، حسین (۱۳۸۳). رهیافت‌ها و فنون مشارکت در ترویج روستایی. چاپ اول. تهران: انتشارات مؤسسه توسعه روستایی ایران.

شکوری، علی (۱۳۸۱). دلایل اولویت‌بخشی به زنان روستایی. *مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد و زنان روستایی*. دفتر امور زنان روستایی. تهران. صص ۸۲-۶۵.

طالب، مهدی و نجفی اصل، ژهره (۱۳۸۶). پیامد اعتبارات خرد روستایی بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار: نگاهی به نتایج طرح حضرت زینب کبری (س) در روستاهای بومین زهرا. *فصل‌نامه روستا و توسعه*. ۱۰(۳): ۲۶-۱.

علاءالدینی، پویا و جلالی موسوی، آزاده (۱۳۸۹). ارزیابی اثربخشی برنامه پشتیبانی خدمات مالی خرد و صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ایران. *توسعه روستایی*. ۲(۲): ۶۱-۷۶.

فقیری، مژگان؛ زرافشانی، کیومرث و علی‌بیگی، امیرحسین ح. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر صندوق‌های اعتبارات خرد بر توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه. *فصل‌نامه روستا و توسعه*. ۱۷(۳): ۲۲-۱.

فوائدی، فرزانه؛ چهارسوقی امین، حامد و علی‌پور، حسن (۱۳۹۰). عوامل تأثیرگذار بر موفقیت صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن. فصلنامه روستا و توسعه. ۱۴(۴): ۶۵-۴۹.

قلی‌نیا، م. ج؛ فرید، ه. و فرجی، ا. (۱۳۸۴). عوامل مؤثر بر موفقیت صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی: مطالعه موردی استان‌های مازندران و کرمانشاه. مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد توسعه روستایی و فقرزدایی. تهران. صص ۳۸۱-۳۴۹.

کریمی، شهره؛ آگهی، حسین و پاپ‌زن، عبدالحمید (۱۳۸۸). ارزشیابی طرح آموزش، حمایت و سازمان‌دهی زنان روستایی استان کرمانشاه به‌منظور تولید قارچ دکمه‌ای. فصلنامه روستا و توسعه. ۱۲(۲): ۱۵۳-۱۲۷.

کریمی‌کمال‌آباد، صفورا (۱۳۹۰). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سیستم اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی در استان تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه پیام نور.

کلانتری، خلیل (۱۳۸۸). مدل‌سازی معادلات ساختاری در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی. انتشارات فرهنگ صبا، تهران. ۲۴۳ ص.

کوشکی، فاطمه؛ ایروانی، هوشنگ و کلانتری، خلیل (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق‌های اعتبارات خرد روستایی: مطالعه موردی استان کرمانشاه. فصل‌نامه روستا و توسعه، ۱۴(۱): ۳۳-۱۴.

معظمی، میترا؛ رحیمی، عباس و طائفه‌حیدری، اعظم (۱۳۸۴). بررسی پوشش و پایداری برنامه‌های اعتبار خرد: مطالعه موردی صندوق اعتبار خرد برای زنان روستایی. مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد توسعه روستایی و فقرزدایی. تهران. صص ۳۲۹-۳۰۹.

منصورآبادی، افسانه و کریمی، عزت‌اله (۱۳۸۵). پیامدهای توسعه بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان روستایی: مطالعه موردی در استان فارس. مجله علوم اجتماعی و انسانی. ۲۴(۲): ۱۲۸-۱۰۷.

وفایی، اعظم و ترکرانی، مجتبی (۱۳۹۳). بررسی تأثیر نوع و میزان فعالیت زنان روستایی بر سطح حقوق اقتصادی - اجتماعی آن‌ها. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*. ۱۲(۴): ۱۱۹-۱۴۸.

هومن، حیدرعلی (۱۳۹۰). مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل. *انتشارات سمت*، تهران، ۳۳۹ ص.

یعقوبی، جعفر (۱۳۸۴). بررسی اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی استان زنجان. *پژوهش زنان*. ۳(۱): ۱۲۵-۱۴۶.

Anderson, James. And Gerbing, David. W. 1988. Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin* 103: 411-423.

Anderson., L. & Locker, L. (2002). Microcredit, social capital, and common pool resources. *World Development*. 30 (1):95-105.

Badri Othman, M. (2015). Role of women in achieving shared prosperity: An impact study of Islamic microfinance in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 211:1043 – 1048

Baumgartner, H. and C, Homburg. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: a review. *International Journal of Research in Marketing*, 13: 139-161.

Dinh Khoi, P., Chritopher, G., Nartea, G., and Cohen, D. (2013). Formal and informal rural credit in the Mekong River Delta of Vietnam: Interaction and accessibility, *Journal of Asian Economics*. 26:1-13.

Doocy, S; S, Teferra, D, norell and G, Burnham. (2005). Credit program outcomes: coping capacity and nutritional status in the food insecure context of Ethiopia. *Science Direct- Social Science and medicine*. 60(10): 2371-2382.

Fornell, C. and D. F, Larcker. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 48, 39-50.

Gefen, D., Straub, D., M, Boudreau. (2000). Structural equation modeling and regression: guidelines for research practice. *Communications of the AIS*, 4 (7): 1-70.

Kalra, v., Mathur, H.P. and Rajeev, P. V. (2015). Microfinance clients' awareness index: A measure of awareness and skills of microfinance clients. *IIMB Management Review*, 27:252-266

- Othman, M. B. (2015). Role of women in achieving shared prosperity: An impact study of Islamic microfinance in Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 211:1043 – 1048.
- Li, X., Gan, C. and Hu, B. (2011). The welfare impact of microcredit on rural households in China. *The Journal of Socio-Economics*. 40 (4): 404–411.
- O'Toole, K. and Macgarvey, A. (2003). Rural women and local economic development in. *Journal of Womens Rural*. 40: 7-12.
- Panta Monteza, M.d.P., Yague Blanco, J.L., and Valdivieso, M.R. (2015). The educational microcredit as an instrument to enable the training of women. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 197: 2478 – 2483.
- Raykov, Tenko. 1998. Coefficient Alpha and Composite Reliability with Interrelated Nonhomogeneous Items. *Applied Psychological Measurement* 22(4): 375-385.
- Rooyen, C., R. Stewart, and T. de Wet. (2012). The impact of microfinance in Sub-Saharan Africa: A systematic review of the evidence. *World Development*. 40: 2249–62.
- Samer, S, Majid,I., Rizal, S., Muhamad, M. R., Halim, S. and Rashid, N. (2015). The Impact of Microfinance on Poverty Reduction: Empirical Evidence from Malaysian Perspective. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 195: 721 – 728.
- Steele, F.; Amin, S., and Naved, R. (1998). The impact of an integrated micro-credit program on women's empowerment and fertility behavior in rural Bangladesh. Population Council, *Working Papers*. 11(115): 1-43.
- World bank. (2005). World development Report 2003. [on line], < [Http://go.Worlbank.Org/CW20KZ6NYO](http://go.Worlbank.Org/CW20KZ6NYO)>.
- Zampetakis, Leonidas A, and Vassilis Moustakis. 2006. Linking creativity with entrepreneurial intentions: A structural approach. *International Entrepreneurship and Management Journal* 2(3): 413-428.
- Zumbo, Bruno D, Gadermann, Anne M, and Zeisser Cornelia. 2007. Ordinal Versions of Coefficients Alpha and Theta for Likert Rating Scales. *Journal of Modern Applied Statistical Methods* 6: 21-29.

نویسندگان

صالح شاهرخی ساردو

دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی از دانشگاه یاسوج، دارای بیش از ۱۰ مقاله علمی- پژوهشی در مجلات معتبر فارسی (ISC) و همچنین ۸ مقاله در کنفرانس‌ها و همایش‌های بین‌المللی و ملی

saleh.sh0028@yahoo.com

آیت‌اله کرمی

دانشیار اقتصاد کشاورزی گروه مدیریت توسعه روستایی دانشگاه یاسوج، دارای بیش از ۲۰ مقاله علمی-پژوهشی در مجلات معتبر فارسی (ISC) و انگلیسی (ISI) در زمینه اقتصاد کلان در قالب مدل-های تعادل عمومی؛ بررسی وضعیت فقر؛ اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

ayatkarami@yu.ac.ir